

7. Sekundärliteratur

**Ex Collegio Philobiblico Lipsiensi primis ab eius origine
temporibus duo alia eiusdem nominis Collegia in hac ipsa
Academia prodiisse, probatur.**

Illgen, Christian Friedrich

[Leipzig], 1837

Abschnitt

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Historiam Collegii Philobiblici Lipsiensis, quam duabus iam commentationibus inde ab eius primordiis ad exitum usque anni 1742. enarravi, quum hac oblata mihi scribendi occasione nimis arctum spatium mihi concessum sit, quam ut continuare et ad finem perducere queam: non ab re fore arbitror, si de quaestione, quam obiter tantummodo in historia illa attingere potui¹⁾, paulo uberius hodie accuratiusque agetur. Constitui enim tum argumentando tum coniectando, quantum possum, probare, *ex Collegio Philobiblico Lipsiensi primis ab eius origine temporibus duo alia eiusdem nominis Collegia in hac ipsa Academia prodiisse.*

Quod Spenerus iam tunc temporis, cum Collegium Philobiblicum Lipsiense efflorescere coepisset, laetus speraverat certusque praesagiverat, hanc quoque vim illud habiturum esse, ut plures hic illic conderentur societates simili librorum sacrorum amore incensae, quo ad studia eorum, misere tum in Academicis neglecta, in vitam revocanda meliusque ac fructuosius tractanda admodum essent idoneae²⁾: id haud ita multo post laetissimum eventum habuit, cum

1) Vide *Hist. Colleg. Philobibl. Lips. P. I. p. 40. Not. 99.*

2) Innumeris quidem id potest probari locis ex ipsis Speneri epistolis delectis (vid. v. c. epistolas, quas in libello meo iam cit. p. 21. et 44. proposui): sed commemorasse ea verba sufficiat, quae Christoph. Ernest. Siculus, *Annal. Lips. T. III. p. 300.*, ex epistola Hermanni von der Hardt (d. 4. Iul. 1687. Dresdae ad Collegium Philobiblicum data) servavit, cum sententiam Speneri optime exprimant. Refert enim Hardtius, Collegio illi hanc laudem Spenerum tribuisse: *Hunc esse hortum Medicum, cui inessisset DEUS fragrantissimi odoris flores ac dulcissimi saporis rarissimaeque notae fructus, quibus ipse supremus ac prudentissimus hortulanus, Dominus atque Ecclesiae Paterfamilias, vehementer delectetur fruaturque; Gloriam quoque ac Maiestati tanti Regis has areolas cedere, ut non minus in viridarii sua fragrantia longe lateque spirantis, quam prudentissimi potentissimique Domini admirationem, cultum atque venerationem rapiantur coloni, vicini et sub alio quovis sole habitantes exteri etc. Exorabunt, scio, Spenerum addidisse Hardtius pergit, Dominum, amoenissimi huius ac saluberrimis fructibus refertissimi horti fama pellecti, sub alio calentes sole, Viri Principes atque Magnates, ut flosculos fructusque delicatissimos decerpere, degustare ac secum in suas regiones transferre integrum sit ac permissum.*

non solum Ienae et Vitebergae talia sodalitia existerent³⁾, verum in Lipsiensi etiam literarum Universitate nova quaedam Philobiblica Collegia prodirent.

Quum enim anno 1686. Antonio et Franckio auctoribus Collegium Philobiblicum constitutum esset, fieri non potuit, quin haec res admodum nova et insolens multorum ex iuvenibus theologiae studiosis adverteret animos, ita ut ad lectiones ibi haberi solitas audituri accederent. Ipsa autem, qua singuli sodales utebantur, scripturam sacram explicandi ratio ita comparata erat, ut haud paucos auditorum mirum quantum adlectaret iisque ipsius verbi divini talem instillaret amorem, qualem scholae exegeticae a theologiae Professoribus nonnunquam institutae instillare nondum potuerant. Bibliophili enim non Scholasticam illam adamabant methodum ex medio aevo repetitam, quae animos movere neutiquam valebat, verum doctam cum pia interpretatione sociare coelestemque veritatem ad ipsam vitam accommodare studebant. Quae quidem lectionum illarum indoles ipsorumque lectorum juvenilis fervor non poterat non efficere, ut in hanc societatem, cuius tota iam conformatio per se spectata valde alliciebat, multo plures deinceps iuvenes cooptari cuperent, quam leges eius permittebant. Itaque factum est, ut, sive ipsis quibusdam Bibliophilis moderatoribus, sive alia ratione, duae aliae in nostra Academia conciliarentur societates eundem finem secuturæ eodemque nomine insignitæ⁴⁾. Qua re cognita Spenerus magna perfructus est iucunditate, cum, quod non modo, ut animadvertimus, praedixerat, verum etiam per Hardtium iam, unum ex Bibliophilis ipsi gratissimum, fieri voluerat, ratum esse videret. Quae enim d. 25. Febr. a. 1687. ad Rechenbergium, Lipsiensem Professore, generum suum, scripserat: *M. Hardtius utique, qui collegium Philobiblicum regat, aptissimus est:*

Quinimo autor erit exteris, Viris magnis, arboreti huius celebritate captis, ut ad illius exemplum similes hortos illustrent, instruant ac adornent, suamque divinam pollicebitur opem, ut sua terram manu fodisse, sulcasse, ab insalubribus stirpibus purgasse, consevisse, plantasse, irrigasse, foecundasse appareat etc.

3) Id Speneri literae testantur d. 29. Febr. a. 1688. ad virum illustrem Wuerttembergicum scriptae. Vid. eius *letzte theologische Bedencken* T. III. p. 348. Siculus quidem, l. c. p. 301. eandem rem probaturus, ad epistolam provocat a. 1688. Madritum in Hispania missam: sed quisquis eam scripserit, a Spenero profecta non videtur, cum in nullo certe volumine, quo consiliorum theologorum nomine huius viri continentur epistolae, reperiatur.

4) Ex primo illo Collegio propter nimis auctum numerum eorum, qui accedere velent, duo ista alia profecta esse, Spenerus l. c., ubi illius mentionem iniicit, his verbis significare videtur: *denn noch zwey seither, weil sonst die anzahl (sodalium et auditorum) zu starck, entsprossen.*

sane ex epistola ab ipso ad amicum scripta talem de eo opinionem concepi, ut nesciam, quem ei ex amicis praeferam, ea tam aperte ad novum eiusmodi Collegium condendum respicere mihi videntur, ut ad illud, cui Valentinus Alberti praeerat, pertinere, vix mihi persuadere possim.

Quo anno duae illae consociationes novae ortae sint, diserte quidem non indicatur: at vero, si non utraque, altera tamen quin post medium iam annum 1687. altera mense saltem Ianuario sequentis vel Februario condita fuerit, vix potest esse dubium, cum Spenerus, qui in epistola ad amicum Francofurtensem d. 13. Iul. a. 1687. data⁵⁾ unum adhuc Collegium Philobiblicum novit, eodem anno, ut mox videbimus, ad novam eiusmodi societatem literas scribat, et in epistola, quam iam citavimus, d. 29. Febr. a. 1688. exarata, tria huius generis sodalitia distinguat.

Tantum vero aberat, ut, qui veteri Collegio Philobiblico erant adscripti, nova eiusmodi Collegia aegre ferrent et impedirent, ut haberent carissima ac, quantum possent, adiuvarent, eorum memores, quae Lex VI.⁶⁾ iniunxerat: *Si et contingat, alios simile auspici Collegium, nullâ ideo noxia aemulatione turbabimus opus Domini, mutua potius cum gaudio praestituri auxilia.* Quapropter amice haud dubie cum iis communicabant leges sibi scriptas, ut pari vel simili modo suam consociationem conformare possent, neque novi isti Bibliophili, quas sibi statuerant leges, priscis proponere examinandas dubitabant. Spenerus autem eadem cura, qua horum, illorum rebus prospiciebat, gratulando, consulendo, adhortando, precando. Sic ad priorem novarum istarum societatum anno 1687. literas dedit vernaculas⁷⁾, quibus non modo laetum testatur animum, quod exercitia Biblica augeantur ferveantque, ac veteris Collegii leges, quantum fieri possit, vel sequendas vel imitandas certe commendat, verum suadet etiam, ut ex Novo Testamento brevior aliqua eligatur epistola interpretanda et ad practicos varii generis piosque usus applicetur, nec non alia pia consilia intimasque preces adiungit, ad posteriorem vero coetum, vel potius ad eum iuvenem, qui rem nuntiaverat legesque explorandas miserat, si non eodem anno, tamen paulo post initia proxime sequentis Latine scripsit epistolam gaudio plenam⁸⁾, ex qua haec potissimum verba huc spectant: *Unde optimum factum, quod, cum duo priora Collegia, quae eundem*

5) Vid. eius *consilia et iudicia theol. Lat.* T. III. p. 611. et quae in *Hist. Colleg. Philobibl.* P. I. p. 21. ex illa epistola attuli.

6) Vid. *Hist. Colleg. Philobibl.* P. I. p. 15.

7) Vid. in Appendice Num. I.

8) Vid. in Append. Num. II.

sibi scopum praefixere, lectoribus et auditoribus, quantum satis est, abundant, tertium instituistis, quo priora non turbantur, sed iuvantur potius, amica, quantum ex lectione legum recorder, communicatione invicem sancita. Et sane tam late patet iste ausus, ut in eo plures cum decurrant, neuter alteri sit impedimento⁹⁾. Eidem, ut videtur, iuveni, novi huius instituti auctori et moderatori, qui exeunte mense Februario a. 1688., exegetici exercitii iam instare propitio Deo initium, ipsum edocuerat, d. 27. Martii eiusdem anni respondit, primum Deo propter hoc opus salutare maximas gratias agens; deinde sodales laudans, tum quod in epistola Pauli ad Galatas interpretanda primum faciant industriae suae experimentum, tum quod sensus evolutionem et καρπολογίαν spectent, tum quod clarorum theologorum utantur commentariis; porro, quod Spiritui divino suas tribuant partes, quam maxime probans; praeterea, ut caveant sibi ab affectibus pravis, quibus fructus consilii tam salutaris corrumpatur vel ad minimum minuat, satis graviter monens; denique felices exercitii huius successus ac fausta quaevis iis ex animo precans¹⁰⁾. Ad eandem societatem pertinere etiam videntur duae aliae eiusdem viri immortalis epistolae, altera d. 23. Iun. 1688. data¹¹⁾, qua id imprimis ipsum exhilarasse dicit, quod exercitium Biblicum divina benedictione accedente ad votum et sine offendiculo successisse hactenus percipiat, et Deum precatur, ut plures studiosos excitet, qui vel huic salutari instituto socientur, vel imitari tamen illud non dedignentur, altera d. 12. Febr. a. 1689. confecta¹²⁾, qua Collegio eiusque industriae ex animo gratulatur atque felices successus ex benedictione coelica precatur, quandoquidem assiduum tantummodo librorum sacrorum studium abstrahere animos possit a Scholasticae theologiae a Luthero profligatae, quae iterum in ecclesiam Evangelicam irrepserit, amore.

9) Haec verba cum doceant, istam epistolam brevi post ipsius Collegii exordium scriptam esse, literae autem d. 29. Febr. a. 1688. datae utriusque iam novi Collegii, ut cognovimus, mentionem iniiciant, ante hunc diem illam exaratam fuisse elucet.

10) Vide in Append. Num. III. Quas quidem literas nisi ad Collegium Philobiblicum vel Ienae vel Vitebergae vel alia in Academia nuper conditum referre malis, ad posterius novorum eiusmodi Collegiorum Lipsiensium illae pertinent, cum ex ipsarum initio elucere videatur, ad Collegium brevi ante initum eas scriptas esse, non ad prius, quoniam hoc, ut probavimus, anno iam 1687. tam firme feliciterque constitutum erat, ut lectoribus mox et auditoribus, quantum satis erat, abundaret. Cum autem Spenero exeunte mense Februario anni 1688. de ipso novae huius societatis, cuius leges ei iam propositae fuerant, exercitio instante nunciatum esset, d. 29. Febr. eiusdem anni tria illa eiusmodi Collegia Lipsiensia memorare potuit.

11) In Append. Num. IV.

12) In Append. Num. V.

Hoc enim Collegium cum optime ordinatum fuisse summoque fervore operi Biblico instituisse videatur, vix possum dubitare, quin id ipsum fuerit, cuius studia Tilemannum Andream Rivinum, Hebraicae linguae Professore ad aedemque Thomanam Archidiaconum, anno 1690. moderatum esse Spenerus memorat¹³⁾.

His disputatis pauca habeo, quae adiiciam. Nam quā novae istae societates usae sint forma et conditione, quibus auctoribus conditae quibusque sodalibus deinceps gavisae, quae leges ibi observatae, qui fructus ex hac utraque consociatione editi et quae fuerint eiusdem fata, de his aliisque eiusmodi rebus nihil certi nobis relatum est. Tali, quali vetus Collegium Philobiblicum¹⁴⁾, haec nova neutiquam floruerunt fama et auctoritate, quantumvis frequentes auditores ad ea accesserint¹⁵⁾. Amicam quandam inter utrumque novum institutum et cum veteri intercessisse communicationem, Spenerus ex legibus sancitis colligit¹⁶⁾. Priscorum Bibliophilorum non minus quam ipsius Speneri exemplo ab his novis Bibliophilis literas divinas ad practicos piosque usus accommodatas fuisse, in dubitationem eo minus poterit vocari, quo magis cognitum compertumque habemus, pari vel simili, qua illos, ratione hos sua sodalitia constituisse intimumque cum Spenero habuisse commercium. Sed hoc ipsum pietatis studium anno 1690., postquam inter Pietisticas turbas Collegium Philobiblicum primum dissolutum erat, etiam novis istis Collegiis, siquidem ambo hactenus erant servata, interitum parasse videtur, neque ullum vestigium deprehendimus, ex quo pateat, post hunc annum illam certe societatem, quam Rivinus rexerat, superstitem

13) Epist. ad Olearium d. 7. April. a. 1690. data. Vid. Speneri *letzte theol. Bedenken*, T. III. p. 326. sq. et meam *Hist. Colleg. Philobibl.* P. I. p. 33. sq.

14) Quantumvis huius Collegii fama et auctoritas ad externos quoque manaverit, minime tamen contenderim, quod Siculus l. c. p. 301. affirmat, Lisbonae adeo in Lusitania a. 1688. tanto numero illud fuisse atque honore, ut Philobiblicae demonstrationes a Iesuitica concertatione victoriam reportarent. Nam quam vim Siculus illi Collegio Philobiblico tribuit, ea argumentis tantum Biblicis tribuenda est, quibus Iesuitarum adversarii usi erant. Ipsa Siculi verba haec sunt: *Ia, es soll auch noch viel weiter, und sogar nach Lissabon in Portugall sich nicht nur ein guter Geruch aus diesem Philobiblichen Garten erstreckt, sondern auch die Probe daselbst den Strich glücklich gehalten haben, als in einer Disputation mit Sebastian de Megillanes, Iesuiten-Rectore zu gedachten Lissabon, dieser thesi: Scripturae verum sensum in credendis e Scriptura sola indagari posse, erst hartnäckig widersprochen gehabt, hernach aber denen Philobiblichen Demonstrationibus gewonnen geben müssen, teste Epistola, data Vlyssipone d. 1. Mart. 1688.*

15) Cf. Speneri epistolae in Appendice Num. II. proposita, ex qua verba huc pertinentia iam p. 5 sq. attuli.

16) Cf. eadem huius epistolae verba.

fuisse. Quod si enim aliter haberet, Rivinus ineunte anno 1691., quo vetus Collegium instaurabatur, vix et huius praesidium in se suscepisset¹⁷⁾. Quamvis autem per breve tantum temporis spatium novae istae societates Philobiblicae duraverint, tamen earum quoque, ut priscae, opera factum esse, ut Biblicum studium tunc resuscitaretur pariter atque emendaretur, non nemo, opinor, qui hactenus narrata aequo animo perpenderit, facile concedet.

His Collegiis Philobiblicis minime adnumeranda esse Collegia illa Biblica practica, quibus Magistri et studiosi aliquot anno 1689., Franckio, Schadio aliisque ducibus, piam librorum sacrorum tractationem et ad pietatem applicationem discere volebant¹⁸⁾, non est, quod dicam, cum scholas ea fuisse privatas omni societatis forma destitutas sponte intelligatur.

A P P E N D I X.

Epistolae Speneri ad ea Collegia Philobiblica Lipsiensia scriptae, quae ex veteri prodierunt).*

I.

*Von exercitiis Biblicis unter Studiosis, und was dabey in acht zunehmen**).*

Von dem angedeuteten neu angestellten exercitio Biblico zuvernehmen, hat eine neue freude mir gemachet. Wie denn je mehrere sich auf solches studium, welches billich allen übrigen vorzuziehen ist, legen, so viel mehrere hoffnung habe ich, dass es mit unserer Theologia wiederum je länger je besser werde werden, daher derglei-

17) Cf. *Hist. Colleg. Philobibl.* P. II. p. 6.

18) Vid. Speneri *theologische Bedencken*, T. IV. p. 679., et meam *Hist. Colleg. Philobibl.* P. I. p. 24. et 27.

*) Has epistolas non ad Collegium Philobiblicum Lipsiense proprie sic vocatum, sed ad illa, quae indicavimus, scriptas esse, partim ex earum argumento partim inde apparet, quod schedula quaedam in cista illius asservata, quae omnes Speneri epistolas ad hoc ipsum missas recenset, earum, quas huic libello adiiciendas curavi, plane nullam facit mentionem.

**) Vid. Speneri *theologische Bedencken*, T. IV. p. 180—182.